

Lekce 7

Gramatická látka	Odkaz na gramatiku
Deklinace: Vztažné zájmeno	§ 227
Konjugace: Slabý aorist: ind., inf. a impt. akt. a med., participium med. Aktivní a mediopasivní futurum I kmenů vokalických a konsonantických ražených	§§ 262-263 § 415, § 276 (2)
Syntax: Účelová vazba ὡς s ptc. futura smyslového vnímání	§ 469 (4)

1. Δαρειοῦ ἐγένοντο¹ υἱοὶ δύο, Ἄρταξέρξης καὶ Κύρος· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε Δαρεῖος, ἐβασίλευσεν Ἄρταξέρξης. Τισσαφέρνης δὲ διεβάλε τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔλεξεν· «Ὁ Κύρος ἐπιβουλεύει σοὶ καὶ ἀντὶ σοῦ βασιλεύσαι ἐθέλει.» οὕτως ἔπεισε τὸν Ἄρταξέρξην, συνέλαβε δὲ ὁ Ἄρταξέρξης τὸν ἀδελφόν. ἡ δὲ μήτηρ² ἐξήτησατο αὐτὸν καὶ ἀπέπεμψε πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν³, ἧς αὐτὸν σατράπην⁴ ἐποίησε Δαρεῖος. ὁ δὲ, ὡς ἀπῆλθε, ἐβουλεύετο, ὅπως μήποτε ἔτι κινδυνεύσει καὶ βασιλεύσει ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ. ἤθροισε δὲ στρατιὰν ὡς στρατευσόμενος ἐπὶ τὸν ἀδελφόν. (Xen. An. 1, 1, 1-6)

2. Sókratés v Platónově Apologii vzpomíná na své působení v athénské radě r. 406, jedinou veřejnou funkci, kterou kdy zastával a kterou využil k obraně vojevůdců obžalovaných po bitvě u Arginús, že nezajistili pohřeb pro utonulé: Ἐγὼ διὰ τοῦ βίου δημοσίᾳ τε, εἴ ποῦ⁵ τι ἔπραξα — ἄλλην δὲ ἀρχὴν οὐκ ἦρξα⁶, ἐβούλευσα⁷ δέ — καὶ ἰδίᾳ οὐπώποτε συνεχώρησα οὐδὲν παρὰ τὸ δίκαιον. (Plat. Apol. 32 a/b, 33a)

3. Platónův pojem zákona je nadosobní a absolutní: zajišťují řád lidské společnosti a stojí i nade všemi přirozenými potřebami člověka. Personifikované zákony v jeho vizi oslovují Sókrata ve vězení: «Οὐ⁸ σ' ἐγεννήσαμεν ἡμεῖς, καὶ δι' ἡμῶν ἔλαβε τὴν μητέρα⁹ σου ὁ πατήρ¹⁰ καὶ ἐφύτευσέν¹¹ σε; φράσον οὖν, ὦ Σώκρατες, οἱ νόμοι οἱ περὶ τοὺς γάμους οὐ καλῶς ἔχουσιν; καὶ οὐκ ἐξεθρέψαμέν σε καὶ ἐπαιδεύσαμεν;» (Plat. Crit. 50 d)

¹ γίγνομαι (gen.) '(na)rodit se někomu'; lze přeložit i převezením gen. do podmětu č. věty: '(někdo) má syna/dceru'

² ἡ μήτηρ 'matka'

³ ἡ ἀρχή obvykle 'vláda, moc', zde přeneseně o ovládaném území 'provincie, satrapie (viz násl. vysvětlivku)'

⁴ ὁ σατράπης 'satrapa', označení pro správce tzv. satrapie, administrativní jednotky perské říše (zde označované všeobecně jako ἀρχή): ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε 'jejímž satrapou ho ustanovil'

⁵ εἴ ποῦ τι 'pokud vůbec něco; pokud kdy co'

⁶ ἀρχὴν ἄρχω 'zastávat úřad': *figura etymologica*, srov. ὀδεύω ὁδόν

⁷ βουλευώ zde speciálně: 'být členem rady (βούλη)'

⁸ οὐ na počátku otázky má stejný význam jako ἄρ' οὐ 'copak ne...?'

⁹ τὴν μητέρα ak. sg. substantiva 3. dekl. ἡ μήτηρ 'matka'

¹⁰ ὁ πατήρ 'otec'

¹¹ φυτεύω 'pěstovat, vychovávat'

4. Ὀνου σκιά (κατ' Αἴσωπον).

Ἐμισθώσατό¹² τις Ἀθήνηθεν ὄνον Μεγαράδε¹³. ὡς δὲ σφοδρῶς¹⁴ ἔφλεγε¹⁵ ὁ ἥλιος, ὑπὸ τῆς σκιάς τῆς τοῦ ὄνου ἐβούλετο ἀναπαύσασθαι ὁ μισθωσάμενος αὐτόν. ὁ δὲ τοῦ ὄνου δεσπότης ἐμάχετο αὐτῷ καὶ εἶργε¹⁶ αὐτόν. ὁ δὲ ἕτερος εἶπε· «Παῦσαι μαχόμενος¹⁷. οὐ μοι ἐμίσησας τὸν ὄνον;» ὁ δὲ «Τὸν ὄνον,» ἔφη, «ἐμισθώσω, οὐχὶ¹⁸ καὶ τὴν σκιάν αὐτοῦ.»

(Aesopus, Halm 339, 339b)

Slovní zásoba

1. τελευτῶ, -ᾶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	končit, zemřít	finire, mori
βασιλεύω, -εὔσω, -ευσα, -ευκα, -ευμαί, -εὔθη	vládnout, kralovat	regnare
διαβάλλω, -βαλώ, -έβαλον, -βέβληκα, -βέβλημαι, -εβλήθη	pomlout	calumniari
ἐπιβουλεύω, -εὔσω, -ευσα, -ευκα, -ευμαί, -εὔθη	klást nástrahy	insidiari
ἀντί (gen.)	místo (čeho)	vice
σοῦ	tebe	tui
συλλαμβάνω, -λήψομαι, -έλαβον, -είληφα, -είλημαι, -ελήθη	zmocnit se, zajmout, zatknout	comprehendere
αἰτῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	žádat, prosit	rogare
ἐξαιτούμαι, -εἰσθαί, -ήσομαι, -ησάμην, -ημαι, —	vyžadovat si	exposcere
ὅς, ἧ, ὅ (vzt. zájm.)	který	qui, quae, quod
ποιῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	dělat	facere
ὁ δέ	ten ale	ille autem
ὅπως	jako	ut
μήποτε	nikdy	numquam
κινδυνεύω, -εὔσω, -ευσα, -ευκα, —, —	být v nebezpečí	periclitari, pericula subire
ἀθροίζω, -οἴσω, -οἶσα, -οἶκα, -οἶσμαι, -οἶσθη	shromažďovat	congregare, cogere
ὥς (s ptc. fut.)	aby	utpote qui

¹² μισθῶ, -οῦν 'pronajíat, půjčovat'; μισθοῦμαι, -οὔσθαι 'najímat si, půjčovat si'

¹³ Ἀθήνηθεν Μεγαράδε 'z Athén do Megar (τὰ Μέγαρα)'; sufixy -θεν 'z' a -δε 'do' přistupují v řečtině k domácím toponymům, příp. adverbium místa

¹⁴ σφοδρῶς adv. 'silně'

¹⁵ φλέγω 'planout, pálit'

¹⁶ εἶργω 'bránit, stavět se proti'

¹⁷ u fázových sloves (tj. sloves s významem 'začínat' a 'končit') se uplatňuje v řečtině participium ve stejné funkci jako inf. u č. sloves: παῦσαι μαχόμενος 'přestaň se přít (hádat)'

¹⁸ οὐχὶ zesílená varianta zápornky οὐ(χ): 'rozhodně ne, v žádném případě'

2. δημοσίᾳ (adv.)	veřejně	publice
ἰδίᾳ (adv.)	soukromě	privatim
οὐπω	ještě ne	nondum
οὐπώποτε	ještě nikdy	numquam (adhuc)
συγχωρῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθην	souhlasit, přistoupit nač	concedere
3. γεννῶ, -ᾶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, —, —	plodit, rodit	generare, parere
ἡμῶν	nás, z nás	nostrum, nostri
φράζω, φράσω, -ασα, -ακα, -ασμαι, -άσθην	říkat	dicere, indicare
περί (ak.)	kolem, okolo	circa
ὁ γάμος, -ου	manželství	matrimonium
4. ἡ σκιά, -ᾶς	stín	umbra
ὁ ἥλιος, -ίου	slunce	sol
ὑπό (dat.)	pod něčím, v něčem	sub
παύω, παύσω, ἔπαυσα, πέπαυκα, —, ἐπαύθην	ukončit, přestat	finem imponere, cessare facere
παύομαι, -σομαι, ἐπαυσάμην, πέπαυμαι, — (s ptc.)	končit, přestávat	finire, desistere
ἀναπαύομαι, -παύσομαι, -σάμην, -πέπαυμαι, —	odpočinout si	requiescere
μάχομαι, μαχοῦμαι, ἐμαχεσάμην, μεμάχημαι, —	bojovat	pugnare

Doplnění gramatiky

Sigmatický aorist aktiva a media tematické konjugace

Sigmatický aorist se tvoří od naprosté většiny řeckých tematických sloves. Slabý aoristní kmen aktivní, který je jeho východiskem, se tvoří z kmene slovesného prostým připojením kmenotvorného časového příznaku **-σ-**. Vzhledem k časté shodě mezi kmenem slovesným a kmenem přezentním bývá tato operace chápána jako odvozování od kmene přezentního; toto pojetí je u velkého počtu sloves praktické svou jednoduchostí, ale je nepřesné, a nutně matoucí u řady sloves, u nichž se přezentní kmen se slovesným neshoduje (např. αὐξάν-ω ‘zvětšuji’ — ηὔξη-σα ‘zvětšil jsem’; τιτρώσκ-ω ‘zraňuji’ — ἔτρω-σα ‘zranil jsem’). Nelze proto z tvarů přezentních zcela jednoznačně vyvozovat podobu aktivního aoristního kmene.

U slovesných kmenů vokalických představuje odvození od slovesného kmene zcela mechanickou operaci. U kmenů konsonantických dochází na styku slovesného kmene s časovým příznakem k hláskovým změnám, jež byly popsány v lekci C. Vcelku jednoznačné a mechanicky odvoditelné jsou změny asimilační u kmenů zakončených na okluzívu. Problematictější stav je u sloves s kmenem na likvidu, kde docházelo k zániku kmenotvorného **-σ-** a následně k 1. náhradnímu dloužení; tento slovesný typ je probírán v lekci 28.

Od časového kmene se tvary sigmatického aoristu tvoří pomocí sekundárních koncovek, ovšem v některých tvarech odlišných od sekundárních koncovek imperfekta. Mezi časovým

kmenem a sekundárními příponami se objevuje tematický vokál¹⁹, který je od tematických vokálů, jaké se objevují u tvarů přítomného kmene, rovněž odlišný (většinou jde o -α-). V indikativu přirozeně přistupuje augment. Ve stavbě slovesného tvaru lze proto v indikativu rozlišit 5 složek (augment, kořen, kmenotvorné -σ-, tematický vokál -α-, přípona), u neindikativních tvarů 4 složky (bez augmentu). Např.:

ind. ἐ – πορευ – σ – α – μεθα ‘vypravili jsme se’

inf. πορεύ – σ – α – σθαι ‘vypravit se’.

Stavba těchto tvarů včetně přízvukových zvláštností je zřejmá z §§ 262-263 pro slovesa s kmenem vokalickým (§ 273 řeší zvláštnosti, které se objevují u vokalických sloves kontrahovaných, § 276 zvláštnosti sloves s kmenem na okluzívu).

Význam řeckého futura

Řecké futurum je strukturně složitý jev s řadou významových a tvarových anomálií. Pokud jde o stránku významovou, představuje anomálii ta skutečnost, že řečtina rozlišuje mezi dokonavými a nedokonavými predikáty pouze v pasivu. Struktura futurálních tvarů pasivních je přesně stejná jako u pasivních tvarů minulých: **futurum I** pro nedokonavé děje, od kmene futurálního (např. παιδεύεται ‘bude vychováván’); **futurum II** pro dokonavé děje, od kmene aoristu pasivního (např. παιδευθήσεται ‘bude vychován, dostane se mu vzdělání’); **futurum III** pro stavy vzešlé z předchozího děje, od kmene perfektního (např. πεπαιδευέσεται ‘bude vzdělaný, bude mít vzdělání’).²⁰

U tvarů aktivních a mediálních není řečtina schopna vid vyjádřit, neboť pro futurální predikáty disponuje pouze futurem I (např. λύσω ‘budu porušovat’ i ‘poruším’; παρασκευάσεται ‘bude se připravovat’ i ‘připraví se’). Tato indiference vůči vidu je stav běžný v řadě jiných indoevropských jazyků, např. v latině²¹. Navíc nebývá v řečtině často možné rozlišovat ani mezi aktivem a mediem, protože velmi častým průvodním jevem futura je **deponentnost** (omezená právě jen na tento čas²²).

Po stránce formální se řadí všechny typy futura v řečtině mezi **časy hlavní** a tvoří se proto připojením primárních přípon k příslušným časovým kmenům.

¹⁹ Vzhledem k tomu, že tento vokál je historicky odlišného původu než tematický vokál ε/ο v přítomném systému, bývá někdy zachováván terminologicky rozdíl a vokál před příponami vedlejších časů označován jako **spojovací vokál**. Z hlediska morfologického není v klasické době nutné takový rozdíl dělat, a v této učebnici se užívá společného označení **vokál tematický**.

²⁰ Tvary fut. II jsou probírány spolu s aor. pas. (12. lekce.), tvary fut. III spolu s prf. (24. lekce).

²¹ Psychologicky lze řecký stav dobře vysvětlit tím, že u historických dějů je obvykle důležitý jejich důsledek, zatímco u dějů teprve očekávaných je ukončení vždy sporné.

²² Z probraných sloves např.: πίπτω - πεσοῦμαι ‘budu padat’, βαίνω - βήσομαι ‘budu postupovat’, πάσχω - πεῖσομαι ‘budu snášet’, φεύγω - φεύξομαι ‘budu utíkat’, γινώσκω - γνώσομαι ‘budu poznávat’, τυγχάνω - τεύξομαι ‘budu se vyskytovat’, βλέπω - βλέψομαι ‘budu se dívat’, μαθηάω - μαθήσομαι ‘budu se učit’, λαμβάνω - λήψομαι ‘budu dostávat’, διώκω - διώξομαι ‘budu pronásledovat’, ἀμαρτάνω - ἀμαρτήσομαι ‘budu dělat chyby’, λαγχάνω - λήξομαι ‘budu získávat’.

Futurum aktiva a media tematické konjugace

Z hlediska formálního se futurum I tvoří od futurálního časového kmene, který má vůči slovesnému kmeni stejně jednoduchý vztah jako slabý aktivní kmen aoristní: je doplněn o časový příznak -σ-.²³ O rozdílu mezi kmenem slovesným a časovým kmenem přítentním platí to, co bylo řečeno výše o aoristu; nelze proto z tvarů přítentních zcela jednoznačně vyvozovat podobu kmene futurálního. Shoda s aoristem je i v tom, že odvozování od slovesného kmene je naprosto mechanické v případě kmenů vokalických, u kmenů konsonantických dochází při spojování příznaku -σ- s konsonantem slovesného kmene ke stejným změnám jako u aoristu²⁴ a kromě toho k některým dalším výjimkám (např. slovesa se zakončením přítentního kmene na -ίζ- tvoří futurum stejně jako slovesa zakončená na likvidu).

Protože je futurum časem hlavním, jsou koncovky, které k tomuto kmeni přistupují, zcela totožné s přítentními. Tvar řeckého futura I je tedy obvykle tvořen 4 skladebnými prvky (slovesný kmen, časový příznak -σ-, tematický vokál -ε/ο-, přípona). Např.:

παιδεύ – σ – ε – ται ‘bude vychováván’.

Struktura řeckého futura nezahrnuje imperativ (ani konjunktiv).

Stavba tvarů futura I je zřejmá z §§ 262-263 pro slovesa s kmenem vokalickým (§ 273 řeší zvláštnosti, které se objevují u vokalických sloves kontrahovaných, § 276 zvláštnosti sloves s kmenem na okluzivu).

Cvičení

1. Doplňte chybějící aoristní koncovky:

ἐπαιδεύ-ο-μεν - ἐπαιδεύ-σα-μεν

ἐπαιδεύ-ε-τε - ἐπαιδεύ-σα-

ἐπαίδευ-ο-ν - ἐπαίδευ-σα-

Vytvořte tytéž tvary od sloves: βουλεύω, πέμπω

2. Vytvořte ke slovesnému tvaru ἐπαιδευ-ό-μην odpovídající tvar mediálního aoristu a časujte paralelně imperfektní i aoristní tvar v sg. i pl.

3. Vytvořte k imperativům παιδεύ-ε-τε a παιδεύ-ε-σθε odpovídající tvary ipt. aor. akt. a med. a přeložte je.

4. Časujte paralelně tvary přítentu a futura:

βασιλεύω - βασιλεύσω, βουλεύομαι - βουλεύσομαι

²³ Protože více formálních možností, jak tvořit futurum, neexistuje, mají toto sigmatické futurum i slovesa, která tvoří aorist asigmatický. Např.: ἄγω ‘vedu’ — ἄξω ‘povedu, budu vést’ — ἦγαγον ‘(při)vedl jsem’.

²⁴ Futurum kmenů zakončených na likvidu je rovněž předmětem výkladu lekce 28.

5. Ke každému uvedenému slovesnému tvaru vytvořte tvar 1. sg. ipf., fut. a aor. a přeložte každý takto vytvořený tvar:

• παιδεύω • βουλεύω • τελευτῶ • ποιῶ • μισθῶ • λέγω • πράττω • ἄρχω • διώκω • πείθω
• ψεύδομαι • ἀθροίζω • πέμπω • τρέφω • τρίβω.

6. Doplňte věty tak, že z níže uvedených spojení vyberete to, které odpovídá kontextu, a věty přeložte:

• ἡ μήτηρ ἤθελε ... τὸν Κύρον. • ὁ Κύρος· « Ἐντὶ τοῦ ἀδελφοῦ ....» • ὁ Κύρος ἔμελλε ... ἐπὶ τὸν ἀδελφόν. • ἡμεῖς οἱ νόμοι τοὺς πολίτας .... • ὁ Κύρος τῷ ἀδελφῷ ... λέγεται. • ἡ μήτηρ πρὸς τὸν Ἄρταξέρξην· «Τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ....» • ὁ Ἄρταξέρξης τοῖς τοῦ Τισσαφέρνου λόγοις ....

• ἐπαιδεύσαμεν • ἐπιβουλεύσαι • στρατεύσεσθαι • πέμψον • ἐπίστευσεν • ἐξαιτήσασθαι
• βασιλεύσω.

7. Přeložte:

• Ἀθήνηθεν • ὄθεν • ἐκεῖθεν • ἐντεῦθεν • Μεγαράδε • οἴκαδε.

8. Vyložte etymologii slov:

• diabolický • polygamie • pauza

9. Přeložte do řečtiny:

1. Kdyby se Kýros nebyl chtěl ujmout vlády místo svého bratra, byl by Tissafernés lhal, když Artaxerxa přesvědčoval, že Kýros proti bratrovi něco chystá (ἐπιβουλεύω). Ale Kýros úklady Artaxerxovi chystal, protože zanedlouho začal najímat žoldáky, aby táhl proti bratrovi. Tissafernés tedy nechtěl Artaxerxa oklamat. 2. Přestaň lhát, jestli nás chceš přesvědčit. 3. Nelži přátelům, jestliže se chtějí dozvědět, co si myslíš o svém bratrovi. 4. Kdybych měl peníze, shromáždil bych přátele a najali bychom si osly, abychom se vypravili na cestu z Megar do Athén. 5. Nejsou snad zákony o sňatcích v pořádku? 6. Jak se máte?